

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXI (2/2019)

Barbara GRABOWSKA*

Luba JAKUBOWSKA**

Aktywność fizyczna młodych osób – znaczenie tradycji rodzinnych

Physical activity of young people – meaning of family traditions

Abstrakt

Cel. Celem pracy było sprawdzenie znaczenia podstawowego środowiska wychowawczego – jakim jest rodzina – dla podejmowania aktywności fizycznej wśród młodych ludzi.

Material i metody. Badania zostały przeprowadzone wśród młodych ludzi w wieku od 19 do 23 lat (N=629). Wśród badanych osób 474 respondentów (75,4%) pochodziło z dużych miast, a 155 (24,6%) z małych miejscowości. Wszystkie osoby badane były osobami studiującymi. Do badań wykorzystano kwestionariusz ankiety o aktywności fizycznej¹.

Wyniki. Większość młodych osób (58,8%) uważa, że posiada niewystarczającą ilość czasu wolnego. Czas wolny od studiów młodzi ludzie przede wszystkim przeznaczają na naukę oraz spotkania towarzyskie. Aktywność fizyczna jest na trzecim miejscu. 185 młodych osób (86,44%) z posiadających tradycje sportowe w swojej rodzinie) w chwili obecnej

* e-mail: barbara.grabowska@umw.edu.pl

Zakład Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Bujwida 44, 50-345 Wrocław, Polska.

ORCID: 0000-0001-7466-1280

** e-mail: luba.jakubowska@umw.edu.pl

Zakład Humanistycznych Nauk o Zdrowiu, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, K. Bartla 5, 51-618 Wrocław, Polska.

ORCID: 0000-0002-0507-6595

¹ B. Grabowska, *Aktywność fizyczna, wybrane elementy stylu życia i wskaźnik masy ciała wrocławskich studentów = Physical Activity, Selected Lifestyle Elements and Body Mass Index of Wrocław Students*, niepublikowana praca doktorska, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Wrocław 2017.

wykonuje aktywność fizyczną. Osoby z własnej rodziny najrzadziej towarzyszą młodym ludziom podczas angażowania się w aktywność fizyczną (2,4% badanych). Najbardziej natomiast studenci preferują indywidualne formy aktywności fizycznej (37,4%)

Słowa kluczowe: rodzina, wychowanie fizyczne, aktywność fizyczna, młode osoby, czas wolny.

Abstract

Aim. The aim of the work was to investigate the significance of the basic upbringing environment – the family – to the undertaking of physical activity by young people.

Materials and methods. The research was conducted among young people (N=629) aged 19 to 23. Among the research participants 474 (75.4%) came from big cities, and 155 (24.6%) from smaller localities. All of the participants were university students. A questionnaire on physical activity was used in the research (Grabowska, 2017).

Results. The majority of young people (58.8%) believe that they do not have enough free time. Young people devote the time free from classes to studying and socialising. Physical activity is in the third place. 185 (86.44%) of the young people with sport traditions in their families currently do sport regularly. Family members are the most seldom to accompany young people when they do sport (2.4%). It is the most usual (37.4%) that students undertake physical activity alone.

Keywords: family, physical education, physical activity, young people, free time.

Wprowadzenie

Niewystarczająca aktywność fizyczna młodych ludzi wiąże się z wieloma problemami dotyczącymi zdrowia fizycznego i psychicznego².

Styl życia, w tym podejmowanie aktywności fizycznej, w dużym stopniu zależy od środowisk wychowawczych³. Istotnym środowiskiem wspierającym aktywność fizyczną jest szkoła, gdzie z dziećmi pracuje się w kierunku ogólnorozwojowym. Ważną rolę pełnią także kluby sportowe, które rozwijają zainteresowanie młodych ludzi w wybranych przez nich obszarach. Celem badań było sprawdzenie znaczenia podstawowego środowiska wychowawczego, jakim jest rodzina, dla podejmowania aktywności fizycznej wśród młodych ludzi. Badania pokazują, że poziom aktywności

² J. Schneider [i in.], *Testing a Physical Education-Delivered Autonomy Supportive Intervention to Promote Leisure-Time Physical Activity in Lower Secondary School Students: the PETALS trial*, "BMC Public Health" 2020, nr 20(1), s. 1438, <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09518-3>.

³ G. McKenzie, C. Willis, N. Shields, *Barriers and Facilitators of Physical Activity Participation for Young People and Adults with Childhood-Onset Physical Disability: A Mixed Methods Systematic Review*, "Developmental Medicine and Child Neurology" 2021, vol. 63, nr 8, <https://doi.org/10.1111/dmcn.14830>.

fizycznej młodych ludzi jest niewystarczający⁴. Czynnikiem motywującymi młodzież do podejmowania wysiłku fizycznego są m. in. postrzeganie tej formy aktywności, oraz wartość, jaką jej nadają⁵. Te czynniki w dużej mierze mogą mieć swoje źródło w wartościach promowanych w rodzinie.

Współcześnie, gdy coraz więcej młodych ludzi korzysta z technologii zarówno w celach rozrywkowych, jak i podczas uczenia się, promowanie aktywności fizycznej wydaje się być szczególnie ważne dla ich zdrowia psychicznego i fizycznego⁶.

Material i metody

Badania zostały przeprowadzone wśród młodych ludzi w wieku od 19 do 23 lat (N=629). Wśród badanych osób 474 respondentów (75,4%) pochodziło z dużych miast, a 155 (24,6%) z małych miejscowości. Wszystkie osoby badane były osobami studiumi.

Do badań wykorzystano kwestionariusz ankiety o aktywności fizycznej (Grabowska, 2017). W obliczeniach korzystano z pakietu programów komputerowych STATISTICA v. 9.0.

Wyniki

Aktywność fizyczna na tle innych aktywności młodych ludzi

Pierwszym etapem było sprawdzenie zasobów czasowych młodych ludzi, które mogą oni wykorzystać na pozauczelniane aktywności, w tym aktywność fizyczną. Interesujące jest, że większość młodych osób (58,8%) uważa, iż posiada niewystarczającą ilość czasu wolnego. Tylko (2,7%) studentów uważa, że posiada nadmierną ilość czasu wolnego. Kobiety istotnie częściej niż mężczyźni twierdzą, że ilość wolnego czasu jest niewystarczająca ($p < 0,05$; tabela 1).

⁴ Y. Dikmen, F. Akduran, N. Keser, N. Cinar, *Examination of the Effect of the Gender Factor on University Students' Physical Activity Level*, "Bangladesh Journal of Medical Science" 2020, nr 19(4), s. 625–631, <https://doi.org/10.3329/bjms.v19i4.46617>.

⁵ S. Denford, S. van Beurden, P. O'Halloran, C.A. Williams, *Barriers and Facilitators to Physical Activity among Children, Adolescents, and Young Adults with Cystic Fibrosis: A Systematic Review and Thematic Synthesis of Qualitative Research*, "BMJ Open" 2020, nr 10(2), e035261, <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-035261>.

⁶ R.M. Viner [i in.], *Roles of Cyberbullying, Sleep, and Physical Activity in Mediating the Effects of Social Media Use on Mental Health and Wellbeing among Young People in England: A Secondary Analysis of longitudinal Data*, "The Lancet. Child and Adolescent Health" 2019, nr 3(10), s. 685–696, [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(19\)30186-5](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(19)30186-5).

Tabela 1
Ocena ilości wolnego czasu

	Kobiety N = 312	Mężczyźni N = 317	Wynik testu <i>p</i>
1. nadmierna	4 (1,3%)	13 (4,1%)	0,029
2. wystarczająca	80 (25,6%)	101 (31,9%)	
3. niewystarczająca	198 (63,5%)	172 (54,3%)	
4. nie mam czasu wolnego	30 (9,6%)	31 (9,8%)	

Źródło: Badania własne

Następnym etapem było sprawdzenie, ile czasu wolnego młode osoby przeznaczają na aktywność fizyczną, w porównaniu do innych aktywności pozauczelnianych. Okazało się, że również czas wolny od studiów młodzi ludzie przede wszystkim wykorzystują na naukę. Przy tym nauka zajmuje 49,7% czasu wolnego u kobiet i 48,3% u mężczyzn. Ważną obserwacją jest jednak fakt, że wśród pozostałych aktywności aktywność fizyczna jest na dość wysokim miejscu. Wyprzedzają ją tylko spotkania towarzyskie, co (w przypadku nie tylko młodych osób) jest również ważnym obszarem dla zdrowia psychicznego (tabela 2). Interesującym jest również to, że w większości obszarów nie obserwuje się różnic międzypłciowych względem wybieranych aktywności. Wyjątkiem jest wyjście do kina, które jest bardziej preferowane przez mężczyzn.

Tabela 2
Działania podejmowane w czasie wolnym

Aktywności w czasie wolnym	Kobiety N = 312	Mężczyźni N = 317	Wynik testu <i>p</i>
a. nauka	155 (49,7%)	153 (48,3%)	0,556
b. codzienne obowiązki domowe	85 (27,2%)	68 (21,5%)	0,182
c. spotkania towarzyskie	144 (46,2%)	169 (53,3%)	0,129
d. aktywność fizyczna	89 (28,5%)	76 (24,0%)	0,195
e. oglądanie TV	31 (9,9%)	26 (8,2%)	0,449
f. granie w gry na komputerze	28 (9,0%)	40 (12,6%)	0,203
g. wyjście do opery, filharmonii (kultura)	17 (5,4%)	24 (7,6%)	0,340
h. dbałość o własny wygląd	22 (7,1%)	18 (5,7%)	0,480
i. praktyki religijne	9 (2,9%)	12 (3,8%)	0,529
j. wyjazdy za miasto	13 (4,2%)	14 (4,4%)	0,877
k. rozwój własnych zainteresowań	51 (16,4%)	54 (17,0%)	0,831
l. praca	42 (13,5%)	33 (10,4%)	0,238
m. odpoczynek	51 (16,4%)	61 (19,2%)	0,352
n. czytanie książek	56 (18,0%)	39 (12,5%)	0,054
o. słuchanie muzyki	58 (18,6%)	69 (21,8%)	0,321
p. wyjście do kina	6 (1,9%)	18 (5,7%)	0,014
r. przeglądanie informacji w internecie	53 (17,0%)	60 (18,9%)	0,526
s. inne działania	5 (1,6%)	9 (2,8%)	0,293

Źródło: Badania własne

Tradycje rodzinne

Znaczenie rodziny dla podejmowania aktywności fizycznej przez młodych ludzi badano przede wszystkim w dwóch obszarach. Pierwszy dotyczył występowania sportowych tradycji rodzinnych, a drugi aktywności fizycznej wykonywanej wspólnie z członkami rodziny.

Z badań wynika, że wśród 629 młodych osób 214 (34,02%) posiada tradycje sportowe w swojej rodzinie. U 23 osób badanych (3,65%) tradycje sportowe występują w bardzo dużym stopniu, u 99 studentów (15,73%) w dużym stopniu, a u 92 studentów (14,62%) tradycje sportowe występują w stopniu niewielkim. U 415 młodych osób (65,97%) tradycje sportowe w rodzinie w żadnym stopniu nie występują.

185 respondentów (86,44% z posiadających tradycje sportowe w swojej rodzinie) w chwili obecnej wykonuje aktywność fizyczną, natomiast 29 studentów (13,55% cechujących się tradycjami sportowymi w rodzinie) w chwili obecnej aktywności fizycznej nie wykonuje.

Biorąc pod uwagę otrzymane wyniki, tradycje sportowe występujące w rodzinie mają duży wpływ na wykonywanie aktywności fizycznej przez młode osoby ($p = 0,029$, $p < 0,05$).

Podmioty wspólnej aktywności fizycznej

W badaniach sprawdzano również, czy młodzi ludzie podejmują aktywność fizyczną razem z członkami rodziny. Niestety wyniki wskazują, że osoby z rodziny najrzadziej towarzyszą młodym ludziom podczas angażowania się w aktywność fizyczną (2,4%). Najczęściej natomiast studenci preferują indywidualne formy aktywności fizycznej (37,4%) lub jest im to obojętne (37,4%). 36,2% kobiet, tak jak i 38,5% mężczyzn, najczęściej wykonuje aktywność fizyczną indywidualnie lub jest im obojętne, jaką wybierają formę wysiłku fizycznego.

Preferowane formy aktywności fizycznej przez młode osoby nie mają istotnego związku statystycznego z płcią ($p > 0,05$; tabela 3).

Tabela 3

Forma uprawiania aktywności

	Kobiety N = 312	Mężczyźni N = 317	Wynik testu <i>p</i>
1. indywidualne	113 (36,2%)	122 (38,5%)	0,570
2. zorganizowane	64 (20,5%)	73 (23,0%)	
3. wspólnie ze znajomymi	94 (30,1%)	90 (28,4%)	
4. wspólnie z rodziną	10 (3,2%)	5 (1,6%)	
5. nie preferuję podejmowania aktywności f.	31 (9,9%)	27 (8,5%)	
6. jest mi to obojętne	113 (36,2%)	122 (38,5%)	

Źródło: Badania własne

Dyskusja

Niewystarczająca aktywność fizyczna jest jednym z najczęściej poruszanych problemów w obszarze zdrowia publicznego. Większość programów profilaktycznych, oraz wspierających aktywność fizyczną, jest kierowana do dzieci oraz do osób starszych. W przypadku młodych, zdrowych osób takie programy są dużo mniej popularne⁷.

Tym czasem z badań wynika, że obserwuje się wyraźny spadek zainteresowania młodych osób uprawianiem sportu w czasie studiów, w porównaniu z deklarowaną aktywnością ruchową w szkole średniej⁸. W związku z usamodzielnianiem się młodych osób słabnie wpływ na ich aktywność fizyczną nie tylko szkoły, ale również rodziny. Jest to niepokojąca tendencja, dlatego ważnym jest, by od początku budować, a następnie pielęgnować wsparcie rodziny w zakresie aktywności fizycznej.

W badaniu wykazano, że 34,02% młodych osób posiada tradycje sportowe w swojej rodzinie, co istotne – 86,44% studentów posiadających tradycje sportowe w swojej rodzinie w chwili obecnej wykonuje aktywność fizyczną. Wyniki te korespondują z wynikami badań Kochanowicz i Hansdorfer-Korzon, którzy w swojej pracy także ukazali, że 71% młodych osób posiadających tradycje sportowe w rodzinie, za namową i przykładem członków rodziny, kontynuowało podejmowało sportu⁹. Rodzice są pierwszymi i najważniejszymi nauczycielami zdrowego trybu życia od najmłodszych lat. To właśnie w domu rodzinnym dokonuje się główna część procesu socjalizacji zdrowotnej, której dzieci i młodzież są aktywnymi uczestnikami. Dzieci nie tylko naśladują i odtwarzają zachowania dorosłych, ale również zgodnie ze swoimi możliwościami poznawczymi adaptują i wdrażają w życie zapoznane zachowania zdrowotne¹⁰. Według badań przeprowadzonych przez

⁷ E.A. Finkelstein, R.S.M. Lim, D.S. Ward, K.R. Evenson, *Leveraging Family Dynamics to Increase the Effectiveness of Incentives for Physical Activity: the FIT-FAM Randomized Controlled Trial*, "International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity" 2020, nr 17(1), s. 113, <https://doi.org/10.1186/s12966-020-01018-2>.

⁸ T. Lisicki, *Ogólna sprawność fizyczna oraz postawy wobec profilaktyki zdrowotnej i aktywności ruchowej studentów I roku studiów na przykładzie szkół wyższych Trójmiasta*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu, Gdańsk 2002.

⁹ B. Kochanowicz, R. Hansdorfer-Korzon, *Postawy studentów kierunku fizjoterapii wobec aktywności fizycznej*, „Annales Academiae Medicae Gedanensis” 2013, nr 43, s. 19–28.

¹⁰ Z. Woźniak, *Socjomedyczne aspekty funkcjonowania rodziny*, Centralny Program Badań Podstawowych, Poznań 1990, s. 10–15; G.F. Aljayyousi, M. Abu Munshar, F. Al-Salim, E.R. Osman, *Addressing Context to Understand Physical Activity among Muslim University Students: the Role of Gender, Family, and Culture*, "BMC Public Health" 2019, nr 19(1), s. 1452, <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7670-8>.

Rębiałkowską-Stankiewicz (2008)¹¹ także widać, że w rodzinach, gdzie rodzice uprawiali sport, chętne do uprawiania ruchu były również ich dzieci. Podobnie Zaleski i Nowak-Zaleska (2002)¹² dowiedli, że przykład rodziców oraz sportowe tradycje rodzinne i wynikająca z tego samorealizacja sportowa – stanowią istotny czynnik kształtowania wzorców czynnego wypoczynku wśród młodych osób (64,9%).

Wyniki pokazują, że młodzi ludzie preferują samodzielne formy aktywności, przy czym z rodziną chcą ćwiczyć najrzadziej. Tymczasem z badań wynika, że aktywność fizyczna może przyczynić się nie tylko do poprawy zdrowia, ale także korzystnie wpływa na relacje rodzinne i usprawnia komunikację¹³.

Na zakończenie należy podkreślić, że w promocji aktywności fizycznej wśród młodych ludzi istotne jest nie tylko zachęcanie do systematycznych ćwiczeń, ale również motywowanie do podejmowania aktywności fizycznej, zgodnie z ogólnoswiatowymi zaleceniami opracowanymi do poszczególnych grup wiekowych¹⁴.

Wnioski

1. Młodzi ludzie mają niewystarczającą ilość czasu wolnego. Poza tym czas pozauczelniany także w większym stopniu przeznaczają na naukę.
2. Aktywność fizyczna znajduje się na trzecim miejscu wśród innych aktywności podejmowanych przez młodzież w czasie wolnym. Dotyczy to zarówno mężczyzn, jak i kobiet.
3. Istnieje zależność pomiędzy tradycjami sportowymi w rodzinie a podejmowaniem aktywności fizycznej przez młode osoby.
4. Wśród osób, z którymi młodzi preferują angażowanie się w uprawianie aktywności fizycznej, najrzadziej występują członkowie ich rodzin.

¹¹ M. Rębiałkowska-Stankiewicz, *Czego Jaś się nie nauczył..., czyli wzorce rodzinne w kształtowaniu aktywności fizycznej młodzieży*, [w:] A. Kaźmierczak, A. Maszorek-Szymala, E. Dębowska (red.), *Kultura fizyczna i zdrowotna współczesnego człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.

¹² R. Zaleski, A. Nowak-Zaleska, *Motywy uczestnictwa studentów Trójmiasta w aktywności fizycznej*, „Rocznik Naukowy [AWFiS im. J. Śniadeckiego w Gdańsku]” 2002, t. 13, s. 85–98.

¹³ A.Y.K. Lai [i in.], *A Community-Based Lifestyle-Integrated Physical Activity Intervention to Enhance Physical Activity, Positive Family Communication, and Perceived Health in Deprived Families: a Cluster Randomized Controlled Trial*, “Frontiers in Public Health” 2020, nr 8, s. 434, <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.00434>.

¹⁴ E. Niżnikowska, J. Bergier, B. Bergier, M. Bergier, P. Ācs, J. Junger, *Study and Evaluation of Physical Activity of Youth from the Visegrad Countries in Relation to the WHO Recommendations*, „Roczniki Państwowego Zakładu Higieny” 2019, nr 70(2), s. 155–160, <https://doi.org/10.32394/rpzh.2019.0065>.

Bibliografia

- Aljayyousi, G.F., Abu Munshar M., Al-Salim F., Osman E.R., *Addressing Context to Understand Physical Activity among Muslim University Students: the Role of Gender, Family, and Culture*, "BMC Public Health" 2019, nr 19(1), <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7670-8>.
- Denford S., van Beurden S., O'Halloran P., Williams C. A., *Barriers and Facilitators to Physical Activity among Children, Adolescents, and Young Adults with Cystic Fibrosis: a Systematic Review and Thematic Synthesis of Qualitative Research*, "BMJ Open" 2020, nr 10(2), <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-035261>.
- Dikmen Y., Akduran F., Keser N., Cinar N., *Examination of the Effect of the Gender Factor on University Students' Physical Activity Level*, "Bangladesh Journal of Medical Science" 2020, nr 19(4), <https://doi.org/10.3329/bjms.v19i4.46617>.
- Finkelstein E.A., Lim R.S.M., Ward D.S., Evenson K.R., *Leveraging Family Dynamics to Increase the effectiveness of Incentives for Physical Activity: the FIT-FAM Randomized Controlled Trial*, "International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity" 2020, nr 17(1), <https://doi.org/10.1186/s12966-020-01018-2>.
- Grabowska B., *Aktywność fizyczna, wybrane elementy stylu życia i wskaźnik masy ciała wrocławskich studentów = Physical Activity, Selected Lifestyle Elements and Body Mass Index of Wrocław Students*, niepublikowana praca doktorska, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Wrocław 2017.
- Kochanowicz B., Hansdorfer-Korzon R., *Postawy studentów kierunku fizjoterapii wobec aktywności fizycznej*, „Annales Academiae Medicae Gedanensis” 2013, nr 43.
- Lai A.Y.K. [i in.], *A Community-Based Lifestyle-Integrated Physical Activity Intervention to Enhance Physical Activity, Positive Family Communication, and Perceived Health in Deprived Families: A Cluster Randomized Controlled Trial*, "Frontiers in Public Health" 2020, nr 8, <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.00434>.
- Lisicki T., *Ogólna sprawność fizyczna oraz postawy wobec profilaktyki zdrowotnej i aktywności ruchowej studentów I roku studiów na przykładzie szkół wyższych Trójmiasta*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu, Gdańsk 2002.
- Mckenzie G., Willis C., Shields N. *Barriers and Facilitators of Physical Activity Participation for Young People and Adults with Childhood-Onset Physical Disability: A Mixed Methods Systematic Review*, "Developmental Medicine and Child Neurology" 2021, vol. 63, nr 8, <https://doi.org/10.1111/dmcn.14830>.
- Niżnikowska E., Bergier J., Bergier B., Bergier M., Ács P., Junger J., *Study and Evaluation of Physical Activity of Youth from the Visegrad Countries in Relation to the WHO Recommendations*, „Roczniki Państwowego Zakładu Higieny” 2019, nr 70(2), <https://doi.org/10.32394/rpzh.2019.0065>.
- Rębiałkowska-Stankiewicz M., *Czego Jaś się nie nauczył..., czyli wzorce rodzinne w kształtowaniu aktywności fizycznej młodzieży*, [w:] A. Kaźmierczak, A. Maszorek-Szymala, E. Dębowska (red.), *Kultura fizyczna i zdrowotna współczesnego człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.
- Schneider J. [i in.], *Testing a Physical Education-Delivered Autonomy Supportive Intervention to Promote Leisure-Time Physical Activity in Lower Secondary School Students: the PETALS Trial*, "BMC Public Health" 2020, nr 20(1), s. 1438, <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09518-3>.
- Viner R.M. [i in.], *Roles of Cyberbullying, Sleep, and Physical Activity in Mediating the Effects of Social Media Use on Mental Health and Wellbeing among Young People in England: A Secondary Analysis of longitudinal Data*, "The Lancet. Child and Adolescent Health" 2019, nr 3(10), [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(19\)30186-5](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(19)30186-5).
- Wóźniak Z., *Socjomedyczne aspekty funkcjonowania rodziny*, Centralny Program Badań Podstawowych, Poznań 1990.
- Zaleski R., Nowak-Zaleska A., *Motywy uczestnictwa studentów Trójmiasta w aktywności fizycznej*, „Rocznik Naukowy [AWFiS im. J. Śniadeckiego w Gdańsku]” 2002, t. 13.